

Роль взаємодії школи та сім'ї в організації ранньої профілізації учнів

Ольга КІЯН,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу дослідження підготовки вчителів Інституту модернізації змісту освіти
Міністерства освіти і науки України

Модернізація системи освіти в Україні пов'язана з новим баченням поняття освіченості людини та сучасними вимогами до якості людського капіталу, зумовленими культурно-духовними, суспільно-економічними і технологічними трансформаціями. З огляду на це, наближення вітчизняної системи освіти до європейських і світових освітніх стандартів – необхідна умова позитивних змін у сфері розвитку особистості, її готовності до активної самореалізації в соціумі.

Важливим напрямом реформування освіти в нашій державі є реалізація профільного навчання у старшій школі. Це дає змогу зменшити навчальне навантаження учнів без втрати рівня та якості освіти; забезпечити певний рівень їхньої освітньої підготовки, професійну орієнтацію, надати кожному з них право вибору профілю навчання, підсилити самостійність їхньої роботи; сформуванню цілеспрямовану схильність до певної професії; враховувати регіональні та інші особливості діяльності навчального закладу.

Аналіз наукової літератури дає змогу дійти висновку про те, що зарубіжні та вітчизняні науковці приділяють особливу увагу проблемі профільної диференціації навчання. Вона порушується в працях сучасних педагогів і психологів, зокрема І.Бе-ха, Л.Романенко, Л.Ходанич, В.Боднара, Н.Волкової, Н.Гужавина, Г.Дичківської, І.Зязюна, В.Моляко, О.Музики. На думку вчених, профілізація старшої школи дає змогу вирішити основні завдання модернізації змісту освіти. Водночас питання взаємодії школи і сім'ї в організації ранньої профілізації учнів є ще недостатньо дослідженим у педагогічній науці [2; 4].

Зазначимо: освітня політика в Україні спрямована на забезпечення якості освіти, зважаючи на вимоги ринку праці стосовно компетентностей фахівців, що зазначається в державних документах, зокрема Постанові Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. №1341 «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій». У Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції профільного навчання в старшій школі, Концепції державної системи професійної орієнтації населення, Положенні про професійну орієнтацію молоді йдеться про основні завдання, що поставили перед сучасною школою під час реалізації профільного навчання. Серед них:

– формування особистості учня (вихованця), розвитку його здібностей і обдарувань, наукового світогляду;

– підготовка учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності (Закон України «Про загальну середню освіту»);

– створення передумов для надання навчанням українознавчої спрямованості, що безпосередньо забезпечується вивченням української мови, української літератури, історії України, географії України, українського мистецтва тощо; для індивідуалізації та диференціації навчання, його профільності (Державний стандарт базової і повної середньої освіти);

– виявлення і розвиток творчих здібностей учнів з певного навчального предмета чи освітньої галузі;

– поглиблене оволодіння системою знань і умінь з обраних навчальних предметів, допрофільної підготовки учнів;

– забезпечення ранньої профілізації з відповідної освітньої галузі, формування готовності до свідомого вибору майбутньої професії;

– виховання в учнів здатності до самостійного вибору та прийняття рішення; формування навичок самостійної, науково-дослідної роботи;

– задоволення пізнавальних потреб та інтересів учнів (Примірне Положення про класи з поглибленим вивченням окремих предметів) [11].

Ці завдання охоплюють всі сфери життєдіяльності навчального закладу: кадрові, інформаційні, матеріально-технічні, фінансові ресурси; партнерство з громадськістю, батьками; зв'язки з соціальними, науково-методичними службами.

Аналіз соціально-економічного розвитку українського суспільства показує, що соціум, батьківська громадськість ставлять перед навчальними закладами вимоги, пов'язані з пошуком нових підходів до управління процесом свідомого вибору учнями

певного напрямку допрофільної підготовки, зважаючи на соціокультурну і виробничу інфраструктуру міста; зі створенням спеціальної системи наступності, що дозволить виявити інтереси дитини в період допрофільної підготовки; з умовами, за яких забезпечується можливість змінюватися [8].

Система наступності у ранній профільній підготовці розуміється як організована сукупність різних форм навчально-виховної діяльності, що вимагає відповідних управлінських, науково-методичних, організаційних рішень і базується на засадах неперервності та послідовності психолого-педагогічного супроводу учня, взаємозв'язку між його попереднім досвідом, об'єктивними можливостями та перспективою професійного самовизначення. Рання профілізація забезпечується за рахунок змін в організації навчально-виховного процесу, зокрема відкритті класів з поглибленим вивченням окремих предметів, розробленні індивідуальних програм та навчальних програм із предметів поглибленого вивчення; вивченні освітніх потреб, нахилів, здібностей учнів; запровадженні консультативно-інформативної, тренінгової роботи; координації дій педагогічного колективу в усіх сферах навчання та виховання. Ці зміни дають змогу забезпечити наступність і перспективність зв'язків у підготовці учнів основної (7–9-ті класи) та старшої (10–11-ті класи) школи до вибору профілю навчання [6].

Реалізація соціального замовлення суспільства щодо підготовки фахівців нового типу зумовлює необхідність кардинальної зміни самих засад підготовки учнів до самостійного вибору власної траєкторії життя. Це потребує суттєвого осучаснення навчально-виховного процесу в різних типах навчальних закладів. Сім'я, безперечно, є джерелом і основою людського життя. Тут плекається особистість свідомого громадянина. Тому цілеспрямована взаємодія вчителів і батьків є запорукою успіху в нелегкій справі формування майбутнього спеціаліста, виховання нової генерації українців, захист соціальних інтересів та громадянських прав учнів.

Спільна робота школи і сім'ї ґрунтується на принципах гуманістичної педагогіки: значущості сімейного виховання, громадянськості, демократизму, гуманізації взаємин педагогів і батьків, ретроспективності, педагогізації батьків.

З огляду на принцип значущості сімейного виховання, обстоюється величезне значення сім'ї у фізичному й духовному розвитку особистості та суспільства. Сімейне виховання є природною і постійно діючою ланкою виховання. У сім'ї закладається основа особистості: її світогляд, національна самобутність, моральність тощо. Тому без докорінного перегляду концепції сімейного виховання не можна домогтися значних змін у суспільному вихованні зростаючої особистості.

Принцип громадянськості ґрунтується на усвідомленні педагогами і батьками місця кожної сім'ї у суспільно-державній системі. Сім'я є основою держави.

Принцип демократизму означає встановлення партнерських взаємин між школою і сім'єю у вихованні дітей, їх професійній орієнтації. Сьогодні батьки можуть брати участь у вирішенні тих питань, до яких традиційно вони не залучалися, – вибору предметів для навчання, визначення обсягів їх вивчення, складання навчальних планів, зміни термінів і тривалості навчальних семестрів і канікул, вибору профілю школи. Основну роботу з батьками школа проводить через батьківські об'єднання, які мають різні назви – батьківські комітети, ради, конгреси, асоціації, асамблеї, президії, клуби тощо.

Принцип гуманізації взаємин педагогів і батьків спрямовує класного керівника, вчителя на дії і заходи, які зміцнюють і підвищують авторитет батьків. Спілкування, взаємоповага, поради та спільне обговорення, узгоджені рішення задовольняють обидві сторони, розвивають у них почуття власної відповідальності, громадянського обов'язку.

Визнаючи школу провідною ланкою ранньої профілізації, варто зазначити, що сім'я завжди є природним середовищем первинної соціалізації учня. Єдність школи і сім'ї відіграє важливу роль у вирішенні завдань всебічного розвитку особистості в період ранньої профілізації.

Ринкові відносини, вільний вибір сфери діяльності сприяють актуалізації потреби особистості в додатковій освіті та професійному самовизначенні. З огляду на це, загострюється увага та посилюється зацікавленість батьків щодо питання ранньої профілізації.

Шляхи оптимізації взаємодії школи та сім'ї у ранній профілізації на сучасному етапі розбудови національної системи освіти пов'язані з визначенням методологічних орієнтирів, єдності в діяльності батьків та школи у навчально-виховному процесі учнів. Щодня учень опановує і активно переосмислює людські цінності, життєві орієнтації, способи поведінки, сутність ставлень до явищ життя і самого себе. Сім'я, з погляду соціальної психології, за структурою, функціями та іншими ознаками є специфічною виховною інституцією. Сім'я – це спільність рідних і близьких людей, зайнятих різноманітними видами діяльності і спілкування, які спрямовані на вироблення суспільно необхідних цінностей. Як будь-який колектив, сім'я може успішно функціонувати, розвиватися лише за наявності у її членів спільних інтересів, усвідомлених цілей.

У цілому включення сім'ї в систему ранньої профілізації сприяє пошуку і впровадженню в освітній процес моделі діяльності, особистісно та професійно розвивальних технологій, що забезпечують формування професіонала нового типу. Доцільно розширити підготовку за інтегрованими професіями, що підвищують конкурентоздатність і професійну мобільність учня. Необхідно враховувати довгостроковий розвиток партнерства, адже інвестиції підприємств у якісну освіту майбутніх фахівців є надзвичайно ефективними.

Суттєву роль у ранній профілізації відіграють сучасні освітні технології, які покликані активізувати пізнавальну діяльність учнів, змінити їх роль на навчальному занятті, перетворюючи з пасивних слухачів в активних учасників. Саме активна, творча позиція дозволить розвинути в учнів затребувані суспільством соціально і професійно важливі якості. З цією метою під час організації процесу навчання застосовуються відповідні технології і методики навчання, зокрема:

– розвиток творчих здібностей учнів. Цей метод орієнтований на самостійну діяльність учнів і передбачає реалізацію певних ідей від початку і до завершення, тобто, результат має бути реальним. Це може бути проведення «круглого столу» з проблеми, що розглядається, організація тематичних вечорів;

– інтерактивні технології та методи навчання дають змогу розвивати в учнів такі ключові компетенції, як уміння структурувати інформацію, працювати в команді, приймати спільні рішення, планувати самостійну діяльність з виконання навчально-професійного завдання [10];

– процес ранньої профілізації становлення особистості розглядається як неперервний, що має лінійний, наростаючий характер. У цьому контексті в Рекомендаціях Європарламенту і Ради Європи від 28 квітня 2008 р. щодо запровадження Європейської рамки кваліфікацій впродовж життя зазначається, що кваліфікація – це рівень освіти (навчання, учіння), який сповна відповідає завданням та вимогам професійних стандартів. Акцентується не на способі здобуття знань (формальному чи неформальному), а вміннях застосовувати їх на практиці. У більшості країн Європи (Франції, Голландії, Шотландії, Англії, Швеції, Фінляндії, Норвегії, Данії й ін.) учні до 6-го року навчання в основній загальноосвітній школі формально одержують однакову підготовку, а з 7-го року мають визначитися у виборі свого подальшого шляху [9].

Визначення конкретного змісту українських професійних стандартів – це справа майбутнього, але вже на сьогоднішньому етапі освітніх реформ можна сказати, що рання профілізація учнів порівняно з профільним навчанням у 10–11-х класах є гарантом поетапного поступового запровадження відповідних інновацій, можливістю повніше збалансувати вимоги прогнозованих професійних стандартів із змістом та якістю навчальних програм шляхом створення відповідних інтегрованих або спеціальних курсів. Рання профілізація учнів орієнтована саме на підвищення компетентнісного рівня особистості.

Саме цей напрям в системі модернізації загальної середньої освіти в експериментальному режимі розробляється та апробується на базі експериментальних загальноосвітніх навчальних закладів всеукраїнського рівня: Технічному ліцеї Шевченківського району (директор О.О. Ілюшина) та ліцеї №293 Деснянського району (директор Л.Ю. Костіна) м. Києва, навчально-виховному об'єднанні м. Бровари Київської області (директор І.О. Ткачук). У ході

дослідно-експериментальної роботи згаданих навчальних закладів визначилися три кваліфікаційних рівні за НРК, які можна реалізувати в умовах загальноосвітнього навчального закладу.

Перший кваліфікаційний рівень забезпечує здатність виконувати прості завдання в типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання. Саме учні 7-го класу отримують елементарні фактологічні знання, процес навчання базується на виконанні простих завдань за визначеними правилами та інструкціями у типових ситуаціях з використанням простих інструментів під безпосереднім керівництвом учителя. На цьому етапі відбувається інтеграція до соціальних груп класу, ліцею, розуміння найпростіших понять про себе і довкілля, закладаються основи безпечної поведінки, набувається необхідний рівень автономності і відповідальності (йдеться про обмежену індивідуальну відповідальність учня, адже зарахування до 7-го класу з ранньою профілізацією часто відбувається не тільки за особистим бажанням дітей, а й відповідно до прагнень батьків).

Під час навчання в другому півріччі у класі з ранньою профілізацією можна практично сповна забезпечити другий кваліфікаційний рівень, адже в його основі – «здатність виконувати типові нескладні завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання».

Третій кваліфікаційний рівень передбачає здатність виконувати виробничі або навчальні завдання середньої складності за визначеними алгоритмами і встановленими нормами часу та якості. Він може бути реалізований на рівні 8-9-х класів. Значущою допомогою у формуванні необхідних компетенцій можуть стати впровадження моніторингові, онлайн-ових та традиційних тестувань з обробленням отриманих результатів.

Чи може середня школа забезпечити досягнення четвертого кваліфікаційного рівня, в основі якого – «здатність самостійно виконувати складні спеціалізовані виробничі або навчальні завдання у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, зокрема в нестандартних ситуаціях», як це передбачає Національна рамка кваліфікацій? За умови звичайної профілізації – навряд чи. Занадто багато часу витратиться на адаптацію, формування вмінь працювати в команді, з'ясування рівня базових знань, пристосування до вимог і критеріїв оцінювання, досягнення необхідного рівня самостійності та відповідальності учня. За умови ранньої профілізації – так, адже, якщо базовий рівень знань і вмінь – високий і протягом попередніх трьох років навчання досягнуто необхідних рівнів комунікації, самостійності і відповідальності учня, можна говорити про можливість набуття учнем спеціалізованих фактологічних та теоретичних знань і відповідно – виконання складних спеціалізованих завдань, планування власної діяльності та продукування складних деталізованих усних і письмових повідомлень, якими є наукові роботи

кандидатів та дійсних членів МАН, доповіді на освітніх конференціях, семінарах, здійснення особистих проєктів тощо. На цьому етапі можливо закласти не тільки відповідальність за власну роботу, а й частково відповідальність за результати роботи інших, навчити оцінювати та коригувати роботу інших, передавати власний досвід. Цьому могла б сприяти система учнівських майстер-класів, проєктів, керівником яких є не вчитель, а учень; активна робота учнівського самоврядування, координація роботи педагогічного, батьківського і учнівського колективів з метою залучення учнів старших класів до процесу навчання і виховання молодших школярів, а також організація певних учнівських волонтерських груп для роботи в системі освіти для дорослих.

Інноваційними тенденціями в розвитку сфери ранньої профілізації, що стосуються, зокрема, шкіл, можна вважати впровадження ідеї неперервності освіти, яка передбачає збереження наступності в освіті та поетапний рух особистості в освітньому просторі. Ідея неперервності дає змогу просуватися по щаблях освіти, на кожній з яких вирішується специфічний комплекс освітніх завдань, необхідних для ранньої профілізації та особистісного зростання учасників цього процесу. Ця ідея знайшла відображення як у теоретичних дослідженнях, так і в практиці роботи освітніх установ (Є.В. Бондаревська, О.А. Греків, А.Я. Данилюк, Э.Д. Дніпров, А.В. Петровський, Н.К. Сергєєв, В.В. Серіков та ін).

У вирішенні проблеми побудови системи неперервної освіти можна виокремити такі підходи:

- персоналізація освіти, тобто орієнтація на особистісні, а не групові цінності;
- спрямованість на підготовку фахівців нового типу шляхом впровадження інноваційних освітніх програм і технологій;
- контекстуальна включеність – орієнтація на розроблення проблем неперервної освіти в контексті локалізованих конкретних проєктів.

Цінність ідеї ранньої профілізації визначається також філософією індивідуального вільного вибору траєкторії життєвого шляху, варіативністю предметно-змістового аспекту освіти, орієнтацією на вільне професійне самовизначення. Іншими словами, освітній простір школи суттєво детермінує особистісний і професійний розвиток учня, який є активним суб'єктом відносин і процесу навчання, що реалізується в освітньому середовищі.

Реалізація особистісно розвивального підходу передбачає також створення умов для розвитку суб'єктів освітнього процесу, серед яких значну роль виконують психологічний комфорт і соціальна захищеність, впровадження сучасних психолого-педагогічних технологій розвитку особистості. Така система дає змогу побудувати освітню траєкторію, відповідну можливостям, бажанням і здібностям учнів. Особливої уваги також потребує виявлення умов вибору спеціальностей профілю та відповідного спектру додаткової професійної

підготовки з урахуванням реальних потреб провідних соціальних партнерів шкіл [7].

Отже, в системі соціального партнерства професійних навчальних закладів склалася типова схема їх об'єднання, що сприяє реалізації ідеї ранньої профілізації.

Узагальнюючи, зазначимо, що розвиток ранньої профілізації учнів відбувається під впливом докорінних змін в Україні, пов'язаних із формуванням громадянського суспільства, збільшенням ринкового сектора економіки, зростаючим попитом на кваліфіковану робочу силу. У цих умовах необхідно послідовно реалізувати основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи, залучати батьківську громадськість до створення єдиної системи неперервної освіти як важливої передумови профільного самовизначення учнів основної школи.

У стандартах ранньої профілізації, на жаль, не закладено предметів, викладання яких сприяє підготовці учнів до дорослого життя, життєвого самовизначення, налагодження серйозних стосунків як у професійній, так і сфері міжособистісного спілкування. Хоча аналіз наукової літератури дає змогу стверджувати, що знання правил міжособистісного спілкування, вміння грамотно організувати взаємодію з оточуючими, виходити на рівень співробітницької взаємодії на сьогодні є найважливішими не лише особистісними (в сімейному і побутовому спілкуванні), а й професійно значущими якостями, що складають професійні компетенції [3]. Отже, рання профілізація учнів – нагальна потреба змін у контексті розбудови середньої ланки школи в умовах інтеграції в європейський освітній простір, тому вимагає подальшого наукового дослідження і практичної реалізації.

Література

1. Волкова Н.П. Формирование профессионально-педагогической направленности личности учащихся педагогических классов средних общеобразовательных школ: дис. ... канд. пед. наук / Н.П. Волкова / КГПИ им. А.М. Горького. – Киев, 1989. – 184 с.
2. Гуревич Р. Трудове навчання і виховання – основа професійного самовизначення учнів / Р.Гуревич // Рідна школа. – 2002. – №3. – С. 27–29.
3. Гужавина Н.А. Программа проекта по профориентационной работе, предпрофильной подготовке, профильному обучению учащихся / Н.А. Гужавина // Завуч. – 2008. – №3. – С. 4–32.
4. Зеер Э.Ф. Психология профессий / Э.Ф. Зеер. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – С. 336.
5. Концепция и учебные планы пропедевтики предпрофильного обучения // Проф. школа. – 2007. – №1. – С. 47–54.
6. Лазаренко Л.В. Допрофильна підготовка як передумова профільного самовизначення учнів основної школи. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/401/84/>
7. Лернер П.С. Модель самоопределения выпускников основной средней общеобразовательной школы / П.С. Лернер // Школьные технологии. – 2004. – №1. – С. 61–75.

8. *Лернер П.С.* Проектирование образовательной среды по формированию профориентационно значимых компетенностей учащихся / П.С. Лернер // Школьные технологии. – 2007. – №5. – С. 86–92.
9. *Найактуальніші* завдання педагогічної, психологічної науки і практичної освіти/ Педагогічна газета. – №9.
10. «Школьные технологии». – 2012. – №6.
11. *Проект* Концепції профільного навчання в старшій школі. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1402388614/
12. *Литвиненко Ю.В.* Формирование познавательной самостоятельности учащихся начальной профессиональной школы: дис. ... канд. пед. наук / Ю.В. Литвиненко. – ОГУ, 2003.

Анотації

Ольга КИЯН

Роль взаємодії школи та сім'ї в організації ранньої профілізації учнів

У статті розглядаються особливості організації ранньої профілізації учнів в умовах взаємодії школи і сім'ї. Визначено напрями ранньої профілізації та сфери професійної орієнтації на основі ідеї підготовки конкурентоспроможних фахівців та професійного підходу до її реалізації.

Ключові слова: взаємодія школи та сім'ї, рання профілізація, учні, сфера професійної орієнтації, конкурентоспроможний фахівець, професійний підхід, Національна рамка кваліфікацій.

Ольга КИЯН

Роль взаимодействия школы и семьи в организации ранней профиллизации учащихся

В статье рассматриваются особенности организации ранней профиллизации учащихся в условиях взаимодействия школы и семьи. Определены направления ранней профиллизации и сфера профессиональной ориентации на основе идеи подготовки конкурентоспособных специалистов и профессионального подхода к ее реализации.

Ключевые слова: взаимодействие школы и семьи, ранняя профиллизация, учащиеся, сфера профессиональной ориентации, конкурентоспособный специалист, профессиональный подход, Национальная рамка кваліфікацій.

Olga KIYAN

The role of the co-operation between school and family in the organization of early profiling of students

The article presents co-operation of school and family, in organization of the early profiling of students, providing of equal possibilities in realization of right on a free choice within the limits of to profile preparation in accordance with his capabilities and interests. To humanizing and democratization of education, social partnership.

Keyword: interaction between school and familyin, early, students carur guidance, competitive, specialist, professional approach, the National Qualifications Framework.

Відгуки учасників проекту

Досвід участі в МАН – безцінний набуток

Коли йдеться про Малу академію наук, то спочатку постає образ поважного чоловіка, вдягнутого у мантию та академічний капелюшок. Але за мить він починає молодіти, фігура стає стрункішою, а обличчя осяюється усмішкою – це виявляється ознака слова «мала».

Справді, членам Малої академії наук України не більш як 20 років. Юний вік зовсім не перешкоджає учасникам конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН заявляти про свої дослідження, диспутовати на досить високому науковому рівні. Напевно, не всі з них у майбутньому оберуть науку своєю основною діяльністю, однак досвід навчання у Малій академії наук є безцінним. Уміння визначити мету дослідження, з'ясувати, предмет і об'єкт дослідження, відшукати потрібну інформацію у безмежному світі цікавого – ось лише невелика частка корисних здобутків, що набувають члени Малої академії наук. Участь у дослідженнях допомагає раціонально організувати свій час, правильно висловлювати думки, зрештою, відповідно до вимог оформлювати свою роботу.

Вже у 8-му класі я вперше взяла участь у конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН у секції «Іспанська мова». Спочатку – на міському рівні, потім – обласному, в цьому році – всеукраїнському. Участь у кожному етапі конкурсу надавала мені впевненості у правильності обраного шляху. Перемога у III (всеукраїнському) етапі ще раз це підтвердила. Вважаю, що те, чого я навчилася завдяки Малій академії наук, знадобиться мені в майбутньому.

*Анастасія ГУЩА,
учениця 11-го класу Броварської гімназії
ім. С.І. Олійника*